

Wstęp

§ 1. Problem badawczy

Tytułowym problemem badawczym jest kwestia relacji pomiędzy obrazą przepisów postępowania i błędem w ustaleniach faktycznych, przyjętych za podstawę orzeczenia w postępowaniu odwoławczym w procesie karnym. Wskazane zagadnienie uznać należy za kluczowe z perspektywy wykładni przepisów prawa karnego procesowego zawierających lub odwołujących się do wymienionych pojęć ustawowych. Problem badawczy ujawnia się w kontekście typów uchybień polegających na naruszeniu przepisów prawa dowodowego, czyli przepisów, z których dekodowane są normy dotyczące zabezpieczania, dopuszczania, przeprowadzania i oceny dowodów. W odniesieniu do naruszenia tych regulacji w literaturze i orzecznictwie odnotować można rozbieżności dotyczące zagadnienia relacji pomiędzy uchybieniami polegającymi na obrazie przepisów postępowania i błędzie w ustaleniach faktycznych, istoty danej przyczyny odwoławczej oraz przynależnych do niej typów uchybień. Oczywiście wskazane zagadnienia są ze sobą ściśle związane. Źródłem podstawowych trudności związanych z prezentacją sposobu ujmowania problemu badawczego na gruncie literatury jest niewielka ilość publikacji (monografii, artykułów, komentarzy, metodyk) holistycznie odnoszących się do wskazanego problemu. Podobną uwagę sformułować można w odniesieniu do orzecznictwa sądów. Natomiast w przypadku judykatury źródłem problemów z ujęciem tytułowej materii jest praktyczny wymiar działalności sądów, z którym wiąże się to, że sądy na potrzeby rozstrzygnięcia sprawy dokonują wykładni operatywnej, a nie doktrynalnej. Niemniej na gruncie orzecznictwa przedstawia się również pewne ogólne tezy nawiązujące do tytułowego problemu badawczego.

Rozstrzygnięcie tytułowego problemu badawczego polega na zbadaniu relacji pomiędzy poszczególnymi przyczynami odwoławczymi, ich istoty i typów uchybień do nich należących. Oczywiście przy tym jest ścisły związek pomiędzy tymi uchybieniami. O charakterze relacji pomiędzy wskazanymi pojęciami przesądzą w dużej mierze wstępne założenia dotyczące istoty i znaczenia tych

pojęć. Na podstawie literatury i orzecznictwa odnotowano trzy rodzaje relacji: odrębności (wykluczania się, przeciwieństwa zakresowego), zachodzenia na siebie (krzyżowania się, niezależności zakresowej) i zawierania się (inkluzyj, podrzędności zakresowej) błędu w ustaleniach faktycznych względem obrazu przepisów postępowania. Równocześnie stanowiska dotyczące przedmiotowych relacji mają duże znaczenie praktyczne, objawiające się w problematyce tzw. zarzutów mieszanych i reguł konstruowania zarzutów (zasada pierwszego ogniwa, zasada pierwszeństwa). Kolejnym elementem poddawanym badaniu jest kwestia istoty poszczególnych przyczyn odwoławczych, przede wszystkim błędu w ustaleniach faktycznych. Omawiana przyczyna odwoławcza określona została jako obejmująca typy uchybienia, do których dochodzić może na etapie orzekania w związku z oceną dowodów. Natomiast obraza przepisów postępowania określana jest jako przyczyna obejmująca typy uchybień, do których dochodzić może na etapie procedowania w związku z m.in. dopuszczaniem i przeprowadzaniem dowodów. W ślad za tym i w kontekście istoty przyczyn odwoławczych zaprezentowane zostały podstawowe typy uchybień mieszczące się w ich granicach.

Sposób rozstrzygnięcia tytułowego problemu badawczego ma znaczenie w kontekście trzech płaszczyzn normatywnych, zawierających w sobie lub odwołujących się do tytułowych pojęć. Pierwszą z nich jest płaszczyzna zasadności środka odwoławczego. Jest ona związana z kluczowym przepisem dotyczącym postępowania odwoławczego, a mianowicie z art. 438 KPK. Od charakteru i rodzaju uchybień zależy kształt oraz zakres postępowania odwoławczego. Precyzyjne wskazanie zakresu i istoty każdej z przyczyn odwoławczych ma kluczowe znaczenie z perspektywy oceny zasadności środka odwoławczego, ponieważ przyczyny odwoławcze określają abstrakcyjny wzorzec kontroli orzeczenia. Z perspektywy kontroli odwoławczej orzeczenia bardzo istotne są wszelkie uchybienia, które podważać mogą trafność przyjętych ustaleń faktycznych. Trafność tych ustaleń jest warunkiem koniecznym prawidłowego zastosowania prawa materialnego, tj. prawidłowego orzeczenia o winie i konsekwencjach prawnych przypisanego przestępstwa. W tym zakresie wskazać należy, że ustalenia faktyczne mogą odnosić się do tych dwóch sfer orzekania. W niniejszej pracy analiza koncentrować się będzie na ustaleniach faktycznych odnoszących się przede wszystkim do ustalenia sprawstwa i przypisaniu przestępstwa, gdyż w przypadku ustaleń faktycznych związanych ze środkami reakcji prawnokarnej tytułowe przyczyny odwoławcze wchodziłyby w relację z kolejną przyczyną odwoławczą, a więc opisaną w art. 438 pkt 4 KPK rażąco niewspółmiernością kary, środka karnego, nawiązki lub niesłusznego za-

stosowania albo niezastosowania środka zabezpieczającego, przepadku lub innego środka. Taka analiza zdecydowanie przekraczałaby ramy niniejszej pracy. Określenie przynależności określonych typów uchybień do określonych przyczyn odwoławczych nie ma wyłącznie charakteru systematyzacyjnego, ponieważ powiązane jest z istotą tych przyczyn wynikającą z uwarunkowań aksjologicznych i funkcjonalnych leżących u źródeł ustanowienia takich, a nie innych podstaw zmiany lub uchylenia zaskarżonego orzeczenia. Drugą płaszczyzną jest płaszczyzna zakresu rozpoznania i orzekania sądu odwoławczego. Rozważania na tej płaszczyźnie związane są z brzmieniem art. 433 § 1 i 2 KPK oraz art. 434 § 1 KPK, z których wynika, że zakres rozpoznania środka odwoławczego i orzekania w jego przedmiocie ograniczony jest przez podniesione zarzuty odwoławcze. Ponieważ zarzuty odwoławcze są twierdzeniami o istniejących uchybieniach, istota uchybień i sposób sformułowania zarzutów oddziałuje na kwestię rozpoznania środka odwoławczego. Poprawność zredagowania skargi apelacyjnej wpływa na trafność rozstrzygnięć sądu odwoławczego. To właśnie na tym gruncie ujawnia się problem sposobu kwestionowania ustaleń faktycznych zawartych w zaskarżonym rozstrzygnięciu. Oprócz wymiaru prawnego omawianego problemu dostrzec również należy wymiar prakseologiczny. Zarzuty odwoławcze mają na celu przekonanie sądu odwoławczego o zasadności skargi odwoławczej i wadliwości zaskarżonego orzeczenia. Powoduje to, że poprawność sformułowania zarzutów odwoławczych wpływa na szanse skuteczności środka odwoławczego. Trzecią płaszczyzną jest płaszczyzna dopuszczalności środka odwoławczego. Odnosi się ona do regulacji tzw. niedopuszczalnych zarzutów odwoławczych. Podniesienie takiego zarzutu skutkować powinno odrzuceniem lub pozostawieniem bez rozpoznania środka odwoławczego, ograniczeniem rozpoznania środka wyłącznie do zarzutów dopuszczalnych lub ograniczeniem zakresu rozpoznania środka odwoławczego niezawierającego zarzutów wyłącznie do typów uchybień dopuszczalnych. Regulacje dotyczące zarzutów niedopuszczalnych odwołują się bezpośrednio do uchybienia w postaci błędu w ustaleniach faktycznych (art. 447 § 5 KPK) lub uchybień mogących mieć związek z dopuszczaniem lub przeprowadzaniem dowodów (art. 378a § 4 KPK, art. 427 § 3a KPK). Zbadanie relacji, istoty i typów uchybień wchodzących w zakres przyczyn odwoławczych pozwala na wyznaczenie zakresu niedopuszczalnych zarzutów odwoławczych. Wniesienie środka odwoławczego zawierającego niedopuszczalny zarzut odwoławczy skutkować może jego odrzuceniem, pozostawieniem bez rozpoznania lub ograniczeniem rozpoznania wyłącznie do zarzutów dopuszczalnych.

Postępowanie odwoławcze jest istotnym stadium postępowania karnego, ponieważ w jego trakcie dokonywana jest kontrola nieprawomocnych orzeczeń. Niezależnie od przyjętego modelu środków odwoławczych funkcją dominującą tego stadium postępowania jest funkcja kontrolna. Sposób realizacji tej funkcji jest uzależniony od treści obowiązujących przepisów oraz praktyki ich stosowania przez organy dokonujące kontroli orzeczeń. Ważne jest zatem nie tylko to, jakimi narzędziami dysponuje organ, ale również to, w jaki sposób z tych instrumentów korzysta. Kształt kontroli odwoławczej jest uzależniony m.in. od rodzaju zaskarżonego orzeczenia, podmiotu wnoszącego środek odwoławczy, czy kierunku i zakresu zaskarżenia. W każdym jednak przypadku prawidłowe wypełnienie funkcji kontrolnej wymaga rzetelnego zbadania zaskarżonego orzeczenia. Kontrola odwoławcza nie może być powierzchowna, a organ dokonujący kontroli nie może poprzestać na przyjęciu swoistej fikcji prawidłowości zaskarżonego orzeczenia.

Realizacja funkcji kontrolnej w związku z rozpoznawaniem środków odwoławczych objawia się w dużej mierze w sprawdzeniu prawidłowości orzeczenia pod kątem dokonanych ustaleń faktycznych. Nie tylko w przypadku orzeczeń wydanych w głównym przedmiocie procesu, ale również w postępowaniach incydentalnych czy przy wydawaniu orzeczeń wypadkowych najczęściej główną ośią sporu pomiędzy stronami postępowania jest kwestia faktów stanowiących podstawę do wydania zaskarżonego orzeczenia. W literaturze wskazuje się słusznie, że najistotniejszą kwestią w procesie logicznego myślenia prawniczego jest prawidłowe ustalenie podstawy faktycznej „na której wspiera się cały gmach rozumowania sądu”¹. Zasadnie podnosi się, że środki odwoławcze są epistemologicznym narzędziem korekty rozumowań w sprawach empirycznych². Organ kontrolujący orzeczenie, w tym w szczególności sąd, powinien szczegółowo zbadać prawidłowość rozumowania organu I instancji w odniesieniu do przyjętych ustaleń faktycznych. Na takie pojmowanie roli sądu odwoławczego w kontekście funkcji kontrolnej wskazują również dyrektywy wypływające z zasady prawdy materialnej, uznawanej jeśli nie za naczelną, to z pewnością za jedną z głównych zasad procesu karnego.

¹ S. Śliwiński, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 1961, s. 358.

² J. Woleński, *Epistemologiczne aspekty środków odwoławczych*, w: S. Waltoś, A. Gaiberle (red.), *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody*, Zakamycze 2000, s. 80.

Na postępowanie odwoławcze wpływ wywierają zasady konstytucyjne³ i standardy konwencyjne⁴ związane z gwarancjami dotyczącymi prawa do zaskarżania orzeczeń oraz dwuinstancyjnego postępowania sądowego. W odniesieniu do zasad konstytucyjnych kluczowe znaczenie dla postępowania odwoławczego ma art. 78 Konstytucji RP określający prawo do zaskarżenia orzeczeń oraz art. 176 ust. 1 Konstytucji RP określający prawo do dwuinstancyjnego postępowania sądowego. Jakkolwiek słusznie w literaturze podkreśla się, że zasady konstytucyjne nie determinują ani samego modelu postępowania odwoławczego, ani konkretnych jego rozwiązań, to istotę sądowego postępowania odwoławczego sprowadzić można do gwarancji poddania kontroli rozumowania i rozstrzygnięcia sądu I instancji zarówno w sferze ustaleń faktycznych, jak i zastosowanych przepisów prawa materialnego oraz procesowego⁵. W świetle standardów wiążących aktów prawa międzynarodowego znaczenie ma m.in. art. 6 EKPCz normujący prawo do rzetelnego procesu, z którego wywodzi się prawo do rzetelnego rozpoznania sprawy w instancji odwoławczej, art. 2 Protokołu Nr 7 do EKPCz, który określa prawo do kontroli odwoławczej od orzeczeń skazujących, pozostawiając uregulowanie konkretnych rozwiązań ustawodawcy krajowemu oraz art. 14 ust. 5 MPPOiP, który statuuje prawo każdej osoby skazanej do odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpoznania orzeczenia o winie i karze. Zakres standardów wynikających z wiążących aktów prawa międzynarodowego uznać należy za, co do zasady, węższy od standardów konstytucyjnych. W świetle prowadzonych rozważań istotny jest wynikający z konstytucyjnej zasady kontroli wymóg efektywności środka odwoławczego rozumianej jako stworzenie możliwości oceny rozstrzygnięcia pierwszoinstancyjnego⁶ oraz wywodzony z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP postulat dwukrotnej oceny stanu faktycznego⁷. Jakkolwiek głównym przedmiotem niniejszej pracy nie jest analiza obowiązujących uregulowań z perspektywy ich zgodności z aktami wyższego rzędu, to zasady konstytucyjne

³ Por. szerzej w tym przedmiocie: P. Wiliński, Konstytucyjne uwarunkowania postępowania odwoławczego w procesie karnym, w: S. Steinborn (red.), *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, Warszawa 2016, s. 102–113.

⁴ Por. szerzej w tym przedmiocie: M. Wąsek-Wiaderek, *Wybrane aspekty postępowania odwoławczego w procesie karnym po 1 lipca 2015 r. w świetle standardów międzynarodowych*, w: S. Steinborn (red.), *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań*, Warszawa 2016, s. 143–162.

⁵ P. Wiliński, *Konstytucyjne uwarunkowania*, s. 107.

⁶ P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 152.

⁷ *Ibidem*, s. 164.

oddziaływać mogą na wykładnię niektórych przepisów prawa procesowego oraz stosowanie tego prawa w praktyce sądów odwoławczych.

Podjęcie tytułowego problemu badawczego uzasadnione jest również stanem badań nad przedmiotowym zagadnieniem. Kwestia relacji pomiędzy przyczynami odwoławczymi była przedmiotem rozważań w dogmatyce prawa karnego procesowego głównie na gruncie wcześniejszych ustaw procesowych. Problematyka ta rozważana była wtedy w kilku artykułach przyczynkarskich⁸ i jako element dwóch monografii⁹. Obecnie w doktrynie prawniczej z zagadnieniami związanymi z tą problematyką spotkać się można w ograniczonym zakresie w komentarzach do KPK¹⁰, w metodykach konstruowania środków odwoławczych¹¹ i w jednym artykule naukowym¹². Jeśli chodzi o istotę poszczególnych przyczyn odwoławczych, w szczególności przyczyny w postaci błędu w ustaleniach faktycznych, to w literaturze odnoszącej się do obowiązującego KPK zagadnienie to, poza niektórymi publikacjami, przede wszystkim pracami *D. Świeckiego*, nie jest przedmiotem szerszej analizy. Ten stan badań nie koresponduje z poglądami prezentowanymi w doktrynie na gruncie analizy przepisów KPK50 i KPK69, gdzie podnoszona była kwestia istoty odpowiednio błędnej oceny okoliczności faktycznych i błędu w ustaleniach faktycznych. W omawianej wyżej literaturze dotyczącej obowiązującego KPK, w szczególności w metodykach konstruowania środków odwoławczych, odnaleźć można refleksje nt. przyporządkowania niektórych typów uchybień do poszczególnych przyczyn odwoławczych. Natomiast działania te naznaczone są najczęściej praktycznym charakterem publikacji. Ponadto, nie sposób nie dostrzec sprzeczności poglądów prezentowanych w metodykach w odniesieniu do relacji pomiędzy tytułowymi rodzajami uchybień, co wyraźnie ujawnia się w głoszonych wskazówkach co do treści i sposobu formułowania zarzu-

⁸ Por. m.in. *H. Rajzman*, O właściwą kwalifikację zarzutów rewizyjnych, *PiP* 1953, Nr 3, *passim*; *F. Prusak*, Rozgraniczenie podstaw rewizyjnych w procesie karnym, *Biul. Prok. Gen.* 1968, Nr 1, *passim*; *J. Nowacki*, Gdzie granica, *Pal.* 1975, Nr 2, *passim*.

⁹ Por. *S. Paweła*, Względne przyczyny odwoławcze, Warszawa 1970, s. 132–139 oraz *F. Prusak*, Podstawy rewizji w procesie karnym, Warszawa 1970, s. 115–117.

¹⁰ Por. m.in. *S. Zabłocki*, w: *R.A. Stefański. S. Zabłocki* (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom IV. Komentarz do art. 425–467*, Warszawa 2021, s. 319; *D. Świecki*, w: *D. Świecki* (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Tom II. Art. 425–673*, Warszawa 2022, s. 186–187.

¹¹ Por. m.in. *D. Świecki*, *Postępowanie odwoławcze w sprawach karnych. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2018, s. 136 i n.

¹² Por. *W. Wassermann*, *Zasady formułowania zarzutów apelacyjnych w obowiązującej procedurze karnej*, *Prok. i Pr.* 2013, Nr 12, *passim*.

tów odwoławczych¹³. W zasadzie tytułowy problem nie został również podjęty w opublikowanej ostatnio monografii dotyczącej względnych przyczyn odwoławczych¹⁴. Niezależnie zatem od istotnych zagadnień normatywnych przemawiających za podjęciem badań w opisanym przedmiocie, analiza tytułowego problemu badawczego uzasadniona jest również istniejącym stanem wiedzy i rozbieżnościami w literaturze i orzecznictwie.

§ 2. Tezy badawcze

W niniejszej pracy przedmiotem udowodnienia są następujące tezy:

Teza 1: Pomiędzy pojęciami błędu w ustaleniach faktycznych oraz obrazy przepisów postępowania zachodzi relacja odrębności (wykluczania się, przeciwieństwa zakresowego), tzn. nie występują takie typy uchybień, które równocześnie wchodziłyby w zakres dwóch wymienionych pojęć.

Teza 2: Pojęcie błędu w ustaleniach faktycznych obejmuje typy uchybień, do których dochodzić może na etapie orzekania w związku z oceną dowodów, natomiast pojęcie obrazy przepisów postępowania obejmuje typy uchybień, do których dochodzić może na etapie procedowania w związku z dopuszczaniem i przeprowadzaniem dowodów.

§ 3. Cel badań

Cel badawczy definiuje się jako coś, co zamierza się osiągnąć poprzez realizację badań¹⁵. Cel pracy może polegać na prezentowaniu pewnego wycinka rzeczywistości z pewnej perspektywy (systematyzacji przedstawianych stanowisk), krytycznej analizie tych stanowisk i przedstawieniu własnej koncepcji

¹³ Por. stanowiska dotyczące relacji pomiędzy przyczynami odwoławczymi zaprezentowane w głównych metodykach: *D. Świecki*, Postępowanie odwoławcze, s. 139–141; *K. Łojewski*, Apelacja karna, Warszawa 2003, s. 86–87; *Z. Kapiński*, *E. Leszczyńska-Furtak*, *M. Wasylczuk*, *M. Job-ska*, *A. Rewerska*, *J. Korzeniowska-Zielińska*, Apelacja karna – zasady konstruowania po zmianach ustawą z 19 lipca 2019 r., Warszawa 2020, s. 77.

¹⁴ Por. w tym przedmiocie: *M. Cichoński*, Względne podstawy odwoławcze w polskim procesie karnym. Studium z perspektywy dogmatyki oraz ogólnej refleksji nad prawem, Warszawa 2022, *passim*, w której problem ten nie jest podejmowany.

¹⁵ Por. *R.A. Stefański*, Metodyka przygotowania rozprawy doktorskiej, w: *H. Izdebski*, *A. Łazarska* (red.), Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka, Warszawa 2022, s. 151.

rozstrzygnięcia pewnego problemu i wyciągnięciu z dokonanych ustaleń konkluzji¹⁶. Do osiągnięcia celów prowadzonych badań dochodzi poprzez udowodnienie tezy badawczej i sprawdzenie hipotez badawczych.

Pierwszy cel pracy badawczej ma charakter systematyzacyjny. Polega on na przedstawieniu istniejących w realiach poprzednich ustaw karnoprocesowych oraz obecnie w doktrynie i orzecznictwie sposobów wykładni tytułowych pojęć w kontekście relacji pomiędzy przyczynami odwoławczymi. Realizacja tego celu stanowi zarazem punkt wyjścia do udowodnienia tez badawczych.

Drugi cel badań to uzasadnienie postawionych tez badawczych poprzez dokonanie wykładni przepisów kluczowych z perspektywy problemu badawczego, a odnoszących się do kwestii zasadności, granic rozpoznania i orzekania oraz dopuszczalności środka odwoławczego. W ramach realizacji tego celu przedstawione zostaną również główne typy uchybień przynależne tytułowemu przyczynom odwoławczym.

§ 4. Metodologia badań

Analiza tytułowej problematyki wymaga posłużenia się odpowiednią metodą badawczą¹⁷. W literaturze wskazuje się, że nie istnieje jedna i powszechnie uznawana metoda prawnicza¹⁸. Odmienność stosowanych metod badawczych wynika ze zróżnicowanego przedmiotu badania. Podziałem adekwatnym dla doboru właściwej metody badawczej jest podział zaprezentowany przez *Z. Ziemińskiego*, w ramach którego wyróżniona została problematyka dogmatyczna, socjotechniczna, teoretyczna oraz empiryczna prawoznawstwa¹⁹. Na ten podział nakłada się również podział na dogmatyczny i empiryczny charakter prowadzonych badań naukowych²⁰. Na podstawie powyższych uwag wskazać należy, że w niniejszej pracy stosowane będą następujące metody badań nad zjawiskami prawnymi: metoda formalno-dogmatyczna, ogólnoteoretyczna, empiryczna i komparatystyczna. Z uwagi na dogmatyczno-prawny charakter problemu badawczego kluczowe znaczenie będzie miała pierwsza

¹⁶ Por. *B. Stępień*, *Zasady pisania tekstów naukowych*, Warszawa 2020, s. 10–11.

¹⁷ Por. szerzej: *Z. Ziemiński*, *Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa*, Warszawa 1974 oraz *J. Stelmach*, *B. Brożek*, *Metody prawnicze: logika, analiza, argumentacja, hermeneutyka*, Kraków 2006, *passim*.

¹⁸ Por. *J. Stelmach*, *B. Brożek*, *Metody prawnicze*, s. 34.

¹⁹ Por. *Z. Ziemiński*, *Metodologiczne zagadnienia*, s. 81.

²⁰ Por. *R.A. Stefański*, w: *H. Izdebski*, *A. Łazarska* (red.), *Metodyka przygotowania*, s. 138–139.

z metod. W tym miejscu odnieść należy się do wskazanych metod, stosowanych w ich ramach narzędzi oraz części pracy, w których dane metody będą stosowane.

W pierwszej kolejności w niniejszej pracy stosowana jest metoda formalno-dogmatyczna. Celem metody dogmatycznej jest ustalenie jakie normy prawne są normami obowiązującymi prawnie oraz jaka ze względu na te normy jest modalność normatywna zachowań określonego rodzaju²¹. Podstawowym narzędziem metody dogmatycznej jest określona koncepcja wykładni. W niniejszej pracy narzędziem do dokonania wskazanych badań będzie derywacyjna koncepcja wykładni prawa ukształtowana w ramach poznańsko-szczecińskiej szkoły teorii prawa²². Wybór wskazanej koncepcji wykładni uwarunkowany jest kilkoma aspektami, przede wszystkim jej szeroką recepcją w polskiej nauce prawa, łączeniem w jej ramach dyrektyw płynących z klaryfikacyjnej koncepcji wykładni prawa²³ i jej przydatnością w rozwiązywaniu problemów dogmatycznoprawnych. Główny problem badawczy leży w sferze problemów dogmatycznych prawoznawstwa w ramach jednej ze szczegółowych nauk prawnych. Podjęcie badań dogmatycznych będzie wiązało się również z badaniem orzecznictwa i literatury prawniczej odnoszącej się do analizowanego problemu. Wybór wskazanej metody uwarunkowany jest treścią głównego problemu badawczego, który jest problemem interpretacji pojęcia błędu w ustaleniach faktycznych oraz obrazy przepisów postępowania na gruncie określonych przepisów prawa karnego procesowego.

W drugiej kolejności w niniejszej pracy stosowana będzie metoda ogólnoteoretyczna w postaci analizy semiotycznej. Ujawnienie się w ramach badanego zagadnienia problematyki teoretycznoprawnej generuje konieczność posłużenia się również metodą ogólnoteoretyczną w celu rozwiązania niektórych problemów badawczych ujawniających się w toku badania tytułowego zagadnienia. W literaturze problematykę teoretyczną ujmuje się dosyć szeroko, jako prowadzącą do konstruowania teorii zjawisk prawnych w różnych ich aspek-

²¹ Por. Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 1995, s. 258.

²² Por. ogólnie na temat poznańsko-szczecińskiej szkoły wykładni prawa: S. Czepita, S. Wrótkowska, M. Zieliński, *Założenia szkoły poznańsko-szczecińskiej w teorii prawa*, PiP 2013, Nr 2, s. 3–16; M. Zieliński, *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Poznań 1972; *tenże*, *Wykładnia prawa. Zasady reguły wskazówki*, Warszawa 2017, *passim*.

²³ Por. M. Zieliński, *Derywacyjna koncepcja wykładni jako koncepcja zintegrowana*, RPEiS 2006, Nr 3, s. 93–101; M. Zieliński, O. Bogucki, A. Choduń, S. Czepita, B. Kanarek, A. Municzewski, *Zintegrowanie polskich koncepcji wykładni prawa*, RPEiS 2009, Nr 4, s. 23–39; M. Zieliński, M. Zirk-Sadowski, *Klaryfikacyjność i derywacyjność w integrowaniu polskich teorii wykładni prawa*, RPEiS 2011, Nr 2, s. 99–111.

tach²⁴. Problematyka ta obejmuje badanie nad prawem jako faktem, jak i prawem jako normą, a więc wytworem kulturowym, przejawiającym się jako zespół wypowiedzi interpretowanych jako normy postępowania²⁵. Do tej drugiej grupy wchodzi zagadnienia związane m.in. z tym, jakie normy zaliczono do systemu prawnego określonego rodzaju (a nie jakiej treści są te normy)²⁶. Z uwagi na powyższe, niewątpliwie w sferze problematyki teoretycznoprawnej leżą badania dotyczące typów norm wywodzonych z przepisów prawa karnego procesowego oraz statusu zasad prawnych w kontekście możliwości ich naruszenia w toku stosowania prawa. W kontekście wskazanej problematyki w niniejszej pracy analizie poddana zostanie kwestia możliwości naruszenia norm prawnych uznawanych w doktrynie za wysławiające zasady prawne²⁷. W sferze problematyki teoretycznoprawnej plasować należy również oderwane od norm konkretnego postępowania sądowego twierdzenia dotyczące modelu poznania sądowego²⁸.

W trzeciej kolejności w prowadzonych badaniach stosowana będzie metoda empiryczna. Metoda ta polega na zastosowaniu technik właściwych dla nauk społecznych, a więc obserwacji pośredniej oraz analizy orzecznictwa sądów odwoławczych. Zbierane dane poddane zostały analizie ilościowej oraz jakościowej. Metodę tę zastosowano przede wszystkim do badania orzecznictwa sądów odwoławczych z perspektywy wymienionych wyżej tez odnoszących się do relacji pomiędzy tytułowymi przyczynami odwoławczymi oraz ich treści.

W czwartej kolejności w niniejszej pracy stosowana będzie metoda komparatystyczna. Metoda ta polega na porównaniu instytucji prawnych, czy problemów prawnych występujących na gruncie różnych porządków prawnych. W związku ze stosowaniem metody komparatystycznej istotne jest zwrócenie uwagi na osobliwości instytucji prawnych w danych porządkach prawnych, w tym na otoczenie normatywne tych instytucji. Metoda komparatystyczna stosowana będzie do porównania problemu badawczego w kontekście polskiego prawa karnego procesowego i niemieckiego prawa karnego procesowego. Realizacja przedmiotowych badań możliwa była dzięki wyjazdowi ba-

²⁴ Por. Z. Ziemiński, *Metodologiczne zagadnienia*, s. 78.

²⁵ Por. Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980, s. 18–19.

²⁶ Por. *ibidem*, s. 19.

²⁷ Na wskazany problem na gruncie teoretycznoprawnym wskazali: O. Bogucki, M. Zieliński, *Zasada bezstronności* – art. 4 k.p.k. a podstawy środka odwoławczego, *Pal.* 2009, Nr 11–12, s. 89–96.

²⁸ Por. przede wszystkim: M. Zieliński, *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Poznań 1979, *passim*.

dawczemu do Max-Planck-Institut zur Erforschung von Kriminalität, Sicherheit und Recht we Fryburgu Bryzgowijskim.

§ 5. Konstrukcja pracy

Niniejsza praca składa się z ośmiu rozdziałów.

Rozdziały pierwszy, drugi, trzeci i czwarty mają charakter systematyzacyjny i ich celem jest opisanie tytułowego problemu badawczego. W rozdziale pierwszym przedstawione są podstawowe pojęcia istotne z perspektywy badań. Pojęcia podzielone zostały wg kryterium języka, do jakiego należy dany termin. W związku z powyższym, analizie poddane zostały pojęcia języka prawniczego (przyczyna i podstawa odwoławcza) oraz języka prawnego (uchybiecie i zarzut odwoławczy). W drugim rozdziale zaprezentowano tytułowy problem badawczy na gruncie wcześniejszych ustaw karnoprosesowych. Szczególnie istotne rozważania odnoszą się do dwóch poprzednich ustaw karnoprosesowych, a mianowicie KPK50 oraz KPK69. Trzeci rozdział obejmuje zagadnienie relacji pomiędzy obrazą przepisów postępowania i błędem w ustaleniach faktycznych na gruncie orzecznictwa i literatury dotyczącej obowiązującego KPK. W rozdziale tym wyróżniono trzy główne stanowiska dotyczące relacji pomiędzy tymi pojęciami: stanowisko o odrębności (wykluczaniu się, przeciwieństwie zakresowym), stanowisko o zachodzeniu na siebie (krzyżowaniu się, niezależności zakresowej) oraz stanowisko o zawieraniu się (inkluzji, podrzędności zakresowej) błędu w ustaleniach faktycznych względem obrazu przepisów postępowania. W ramach tych stanowisk wymieniono i skróciowo omówiono podstawowe typy uchybień, problematyczne z perspektywy relacji. W rozdziale czwartym zaprezentowano wyniki badań empirycznych przeprowadzonych na gruncie orzecznictwa sądów odwoławczych, tj. sądów apelacyjnych we Wrocławiu, Katowicach, Krakowie, Warszawie i Łodzi oraz sądów okręgowych we Wrocławiu, Gliwicach i Krakowie.

Rozdziały piąty, szósty i siódmy zmierzają do wyjaśnienia tytułowych pojęć w ramach wykładni kluczowych przepisów. W rozdziale piątym przedmiotem rozważań jest odpowiedź na pytanie, czy kryterium oddzielenia wskazanych pojęć może być kryterium naruszenia norm prawa karnego procesowego (norm prawa dowodowego). W celu zbadania przedmiotowej kwestii analizie poddano następujące aspekty: przepisy prawa karnego procesowego (prawa dowodowego), normy prawa karnego procesowego (prawa dowodowego), formy naruszenia prawa karnego procesowego oraz skutki narusze-

nia norm prawa dowodowego w postaci niezasadności ustaleń faktycznych. W rozdziale szóstym przedstawiono opartą na relacji odrębności (wykluczeniu się, przeciwieństwie zakresowym) wykładnię kluczowych przepisów odnoszących się do problemu badawczego, a mianowicie art. 438 pkt 2 i 3 KPK (płaszczyzna zasadności), art. 433 § 1 i 2 i art. 434 § 1 pkt 3 KPK (płaszczyzna granic rozpoznania i orzekania) oraz art. 378a § 4, art. 427 § 3a i art. 447 § 5 w zw. z art. 429 § 1 KPK, art. 430 § 1 KPK (płaszczyzna dopuszczalności). W rozdziale siódmym przedstawiono podstawowe typy uchybień przynależne do wskazanych przyczyn odwoławczych.

W rozdziale ósmym zaprezentowano wyniki prowadzonych badań porównawczych. Badania te dotyczyły dwóch kwestii. Pierwszą z nich była kwestia podstaw kontroli odwoławczej w niemieckim procesie karnym, ze szczególnym uwzględnieniem podstaw rewizyjnych oraz występującego zjawiska rozszerzonej rewizji (*erweite Revision*) w kontekście kontroli oceny dowodów zawartej w uzasadnieniu wyroku sądu merytorycznego. Drugim badaniem zagadnieniem była kwestia zaskarżalności wyroków wydanych w ramach umów procesowych (*Verständigung*) w kontekście możliwości zrzeczenia się środka odwoławczego oraz ewentualnych podstaw takiego środka.

Na zakończenie pracy zaprezentowano podsumowania prowadzonych badań oraz główne wnioski w sferze stanowienia i stosowania prawa.

Rozdział I. Podstawowe pojęcia

§ 1. Uwagi wstępne

Celem niniejszego rozdziału jest wyjaśnienie głównych pojęć dotyczących problemu badawczego, tj. przyczyny i podstawy odwoławczej oraz uchybienia i zarzutu odwoławczego. Terminy te są wykorzystywane przy definiowaniu tytułowych pojęć. Nie traci na aktualności teza zaprezentowana przez *M. Cieślaka*, że w omawianym obszarze dostrzec można niejednorodność terminologii oraz brak jasności co do znaczenia i zakresu podstawowych pojęć¹. W niniejszym rozdziale terminy te zostały przyporządkowane do dwóch grup wyodrębnionych w oparciu o kryterium języka, do którego przynależą. Na podstawie tego kryterium wyróżniono dwie grupy pojęć: pierwszą, która obejmuje pojęcia doktrynalne (języka prawniczego) i drugą, która grupuje pojęcia prawne (języka prawnego)². Pojęciami języka prawniczego są przyczyna i podstawa odwoławcza, a terminami języka prawnego uchybienie i zarzut odwoławczy³. Już w tym miejscu zasygnalizować należy, że pojęciom tym zarówno na gruncie języka prawnego, jak i prawniczego nadaje się różne znaczenia. W przypadku pojęć języka prawnego dostrzec można brak konsekwencji ustawodawcy przy posługiwaniu się tymi terminami, m.in. na gruncie art. 447 § 5 i art. 434 § 1 pkt 3 KPK. Pojęcia te zostaną omówione w niniejszym rozdziale, a w zakresie wykładni cytowanych przepisów – w rozdziale szóstym niniejszej pracy. Podobne uwagi odnieść można do pojęć sformułowanych na gruncie języka prawniczego, gdzie dochodzi do mieszania terminów podstawy i przyczyny

¹ Por. *M. Cieślak*, Podstawowe pojęcia dotyczące rewizji według k.p.k., w: *M. Cieślak*, Prawo karne procesowe: artykuły, studia i inne prace, Kraków 2011, s. 141.

² Por. *T. Gizbert-Studnicki*, Język prawny a język prawniczy, w: *Pisma wybrane*. Prawo. Język, normy, rozumowania, Warszawa 2019, s. 13 i n. W literaturze z zakresu dogmatyki prawa karnego procesowego pojęcia te określano mianem pojęć ustawowych i pojęć doktrynalnych; Por. *M. Cieślak*, Podstawowe pojęcia, s. 141; *F. Prusak*, Pojęcie podstawy rewizyjnej w polskim procesie karnym, *PiP* 1965, Nr 10, s. 535.

³ Przynależność pojęć podstawy i przyczyny odwoławczej do języka prawniczego podkreśla m.in.: *P. Wiliński*, w: *P. Wiliński* (red.), *Polski proces karny*, Warszawa 2020, s. 582.

odwoławczej. Zagadnienia te omówione zostaną w dalszej części niniejszego rozdziału pracy.

§ 2. Pojęcia doktrynalne (języka prawniczego)

W pierwszej kolejności omówione zostaną dwa pojęcia przynależne do języka prawniczego, a więc przyczyna i podstawa odwoławcza. Terminy te są formułowane w ramach analizy konkretnych rozwiązań normatywnych przewidzianych w prawie karnym procesowym.

W tym miejscu omówić należy ogólny model budowania definicji wymienionych terminów. Definicje zarówno przyczyny, jak i podstawy odwoławczej konstruowane są poprzez odwołanie się do rodzajowo wyodrębnionych uchybień, z którymi związane są określone konsekwencje prawne. Pojęcia te opisowo ujmują treść pewnych norm prawnych dekodowanych z przepisów prawa karnego procesowego. Przyczynę odwoławczą definiuje się jako określone w ustawie uchybienia prawne, którymi dotknięta jest zaskarżona decyzja i z którymi ustawa wiąże obowiązek eliminacji lub zmian decyzji⁴. Natomiast podstawę odwoławczą definiuje się jako uchybienia, na których wystąpienie skarżący może powoływać się w środku odwoławczym⁵. Definicje tych pojęć różnią się zatem tym, do jakiego adresata i jakich konsekwencji prawnych odnosi się norma, do której odwołuje się dany opis. Gdy uchybienia określone są jako okoliczności, których stwierdzenie skutkuje wydaniem określonego orzeczenia sądu odwoławczego, to uchybienia określa się mianem przyczyn odwoławczych. Natomiast gdy uchybienia ujmowane są jako okoliczności, z których wystąpieniem może wiązać się wniesienie skargi odwoławczej, to określa się je mianem podstaw odwoławczych. Pojęcie przyczyny odwoławczej odnosi się do rodzajowo ujętych uchybień występujących w normie adresowanej do organu, natomiast pojęcie podstawy odwoławczej do takich uchybień ujętych w normie generalnie adresowanej do skarżącego.

Trudności w definiowaniu w literaturze przedmiotowych pojęć wynikają z wieloznaczności i synonimiczności pojęć przyczyny i podstawy. W języku ogólnym pojęcie przyczyny określa się jako czynnik lub zespół warunków wy-

⁴ Por. M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Kraków 2011, s. 308. Szczegółowe omówienie pojęcia przyczyny odwoławczej dokonane zostanie w § 2 I.

⁵ Por. S. Kalinowski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 1961, s. 396. Szczegółowe omówienie pojęcia podstawy odwoławczej dokonane zostanie w § 2 II.

wołujący jakieś zjawisko lub skutek⁶, a podstawy jako główna zasada, podwalina czegoś⁷. Pojęcia te mają zbliżony krąg synonimów, do których należą m.in. pojęcia powodu, czy przesłanki. Chociaż w ramach analizy prawnej przewidywania dotyczące znaczenia pojęcia przyczyny wiązać należałoby z pewnym zdarzeniem faktycznym, natomiast pojęcie podstawy opatrzonej przymiotnikiem „prawnej” ze sferą normatywną (z pewną normą prawną), to w doktrynie sposób posługiwania się tymi pojęciami nie odpowiada wskazanym wyżej przewidywaniom, a ze względu na synonimiczność tych terminów nadawane jest im różne znaczenie⁸.

Jak zostanie jeszcze dalej wskazane, w doktrynie prawa karnego procesowego powstałej na gruncie KPK50 dominowało pojęcie podstawy odwoławczej (rewizyjnej), pomimo że ustawa ta regulowała również te elementy, które w doktrynie określało się mianem przyczyn rewizyjnych. Z uwagi na zmiany normatywne, które zostaną omówione, po wprowadzeniu KPK69, jak również na gruncie obowiązującej ustawy doktryna posługuje się przede wszystkim pojęciem przyczyny odwoławczej (wcześniej rewizyjnej)⁹. Z uwagi na szerszą obecnie recepcję pojęcia przyczyny odwoławczej to ten termin zostanie omówiony jako pierwszy.

I. Przyczyna odwoławcza

Pierwszym i zarazem obecnie najpowszechniej prezentowanym na gruncie doktryny pojęciem jest pojęcie przyczyny odwoławczej. Pojęcie to formułowane jest na gruncie analizy przepisów prawa karnego procesowego okre-

⁶ Internetowy Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 19.6.2024 r.).

⁷ Internetowy Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 19.6.2024 r.).

⁸ Zagadnienie to najlepiej widać w pracach F. Prusaka, który wskazuje na dwa znaczenia podstawy rewizyjnej: jako podstawę rewizji w sensie skargi rewizyjnej (zarzut rewizyjny) oraz jako podstawę rewizji w sensie kontroli rewizyjnej (powód rewizyjny). F. Prusak, Pojęcie podstawy, s. 534 i n. Podobnie również w niektórych pracach w nowszej literaturze pojęcia przyczyny i podstawy odwoławczej traktuje się jako synonimy. Por. K. Dudka, H. Paluszkievicz, Postępowanie karne, Warszawa 2018, s. 584.

⁹ Przykładowo w tym miejscu wskazać można na gruncie KPK69: M. Cieślak, Polska procedura, s. 308; M. Mazur (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 1976, s. 559; J. Grajewski, E. Skrętowicz, Podręczny komentarz do kodeksu postępowania karnego, Gdańsk 1993, s. 387; S. Paweła, Względne przyczyny, *passim*. Zauważyć należy, że na gruncie tej ustawy posługiwano się również określeniem podstaw rewizyjnych: F. Prusak, Podstawy rewizji w procesie karnym, Warszawa 1970, *passim* oraz *tenże*, Podstawy rewizyjne w nowym k.p.k. w świetle postulatów teorii i praktyki, Pał. 1970, Nr 4, s. 60 i n., niemniej w tezach redakcyjnych do wymienionego artykułu wskazywano na częściową nieadekwatność tego terminu na gruncie stanu prawnego KPK69.